

*„Teraszaidnak óriás lépcsője
végső gondoskodásom.
Zöldelj tovább, teremhetsz szép hegyem,
míg dolgos ember lesz a nagyvilágon!”*

Szecsó Károly

Az egri érseki palota és pincerendszer

Az egri püspökség székesegyháza és a püspöki, valamint a káptalani épületek a középkorban a várban voltak. Ma is láthatók a románkori székesegyház a maradványai, melyet később gótikus stílusban kétszer is bővítettek. A székesegyház, illetve a romok közvetlen közelében majdnem teljes egészében megmaradt a gótikus püspöki palota, melyet 1470 körül Beckensloer János akkori egri püspök építtett. Még egy évszázadon át sem tűndökölhetett eredeti pompájában, a két ostrom idején hadászati célokra használták, később pusztulásnak indult.

A reformáció 1540 körüli egri megjelenése, később a törökök első támadása, majd a 91 évig tartó oszmán uralom arra készítette Eger püspökeit és a káptalan tagjait, hogy székhelyüket biztonságosabb helyre tegyék át, így a püspökök Kassán, a kanonokok pedig a közeli Jászón rendezkedtek be. Az egri püspöki szék néhány rövid megszakítástól eltekintve ezután is rendszeresen be volt töltve, hiszen a cím viselői egyben fontos közjogi méltóságok is voltak, és egyházi funkciójukhoz állami szerepvállalás és javadalmasítás is társult.

Eger püspöke és a káptalan tagjai csak a város felszabadulása után, 1687-től gondolhattak arra, hogy ismét visszatérnek régi székhelyükre.¹ Telekessy István jött vissza elsőként Kassáról, aki 1699-ben került az egyházmegye élére, azonban ősi székhelyén siralmas állapotokat talált: nem volt sem székesegyháza, sem pedig lakása, ahová beköltözhetett volna. Ezért székesegyházul a gótikus Szent Mihály plébániatemplomot jelölte ki, amit kijavított és újra szentelt, mert a törökök mecsetként használták. Maga pedig beköltözött a jezsuiták házába és ott lakott egészen addig, amíg ki nem tudott alakítani a közelben egy szerény rezidenciát. Az új püspöki palota a mostani Széchenyi utca egyik épületegyüttesében jött létre, amelynek fekvése jóval kedvezőbb volt, mint az egykori várbeli palotáé. Ez a hely ugyanis annak az országos főútvonalnak a mentén volt, amely az Alföldet összekötötte a Felvidékkel. Az épületcsoport, amelyet a püspök kiszemelt, három középkori „kastély” volt, erről már Edelsbacher György kamarai számtartó is megemlékezett jelentésében 1690-ben. Ebből a három kastélynak nevezett épületből alakult ki másfél évszázad alatt a jelenlegi érseki palota épületegyüttese. Ezeknek a „palotáknak” a középkori eredetét egészen mostanáig csupán korabeli leírásokkal tudtuk bizonyítani, ma már régészeti ásatások és falkutatások is alátámasztják a korábbi feltételezéseket, számos gótikus épületrészlet került ugyanis napvilágra.

Telekessy püspök egyelőre az északi szárnyat tette lakhatóvá. Feltételezhető, hogy 1705-ben, amikor II. Rákóczi Ferenc bevonult Egerbe, ebben az épületrészben kapott elhelyezést. Az első nagyobb szabású és művészi igényű kiépítésre 1715-től Erdődy Gábor idejében került sor, amikor a püspök Giovanni Battista Carbone tervei alapján megépíttette a középső szárnyat. Ez esetben is arról volt szó, hogy a meglévő épületet átalakították és felújították, mindössze a kápolna került teljes egészében újjáépítésre. Erről az épületről és a környező kertekről részletes információnk van Bél Mátyástól, aki 1735-ben nagy alaposággal leírta a püspöki rezidenciát. Mind az épület, mind pedig a környezete sokkal díszesebb volt, mint ma, a homlokzatot szobrok ékesítették és Bél szerint ez az épület volt a város ékessége. Az épület érdekessége, hogy mivel lejtős terepre építették, egyik oldalon földszintes volt, az út felől azonban emeletes. A földszinten lakószobák, éléskamrák, hűtőhelyiségek voltak. A palota északi végében külső lépcsőn lehetett feljutni a felső szintre. A reprezentatív emeleti termekben volt a püspöki lakosztály, nagyméretű tanácskozó teremmel. A bejárat fölött az Erdődy címer volt látható, és három felirat: 1. „Non est mortale, quod opto” – (e ház lakói) Nem a múlandó dolgok után vágyakoznak. 2. „Nulli sua munera claudite” – Itt mindenki megkapja a maga jutalmát. 3. „Non sibi, sed aliis” – Nem a maga érdekében, hanem mások javára. Ezek alatt volt még egy felirat: „Erdődy Gábor püspök építtette 1718-ban”. Voltak még padlásszobák is a manzárdtető alá bújtatva.² Az épületcsoport egy nagyjából négyzetes díszkertet ölelt körül, amely keleti irányból szabad volt. Ezen kívül a főépület mögötti

¹ URL <http://www.eger.egyhazmegye.hu/index.php/egyhazmegyenk-tortenete>

² Bél Mátyás: Heves megye ismertetése 1730–1735. Fordította és magyarázatokkal ellátta: Soós Imre. Eger, 1968. 58–63.

nyugati oldalon is kert volt, madárházakkal és egy víztoronnyal, ahová a kertben lévő kútból lóerővel húzták fel a vizet, amivel nemcsak a kertet öntözték, hanem szökőkutakat is működtettek vele.

Erdődy Gábor utóda a püspöki székben, Barkóczy Ferenc nem sokat változtatott az épületeken, mindössze néhány szobával bővítette és építtetett a palotához egy Orangeriát (narancsház) is, ahol egzotikus növényeket tartottak. Ez utóbbi a terület déli részén helyezkedett el.

Eszterházy Károly püspök, aki 1762-ben érkezett Egerbe, jelentős változtatásokat hajtott végre az épületen. A bővítést és az átalakítást Fellner Jakabbal tervezette meg. Az épületet mind északi, mind déli irányba meghosszabbította, mindkét végébe jól elkülöníthető, ballusztos korlátokkal díszített végszárnyat, ún. „galériákat” építtetett, melyek tetejét szobrok díszítették. A déli oldalon lévő szárnyba helyezte az új kápolnát, melyet a Szent Kereszt tiszteletére szentelt fel és melynek mennyezeti freskóját Johann Lucas Kracker készítette. A freskó az 1801-es tűzvész során semmisült meg, ma egy id. Storno Ferenc által készített freskó díszíti, amellyel a Kracker freskót 1877-ben pótolták. A kép a gyermek Keresztelő Szt. János és a kis Jézus találkozását ábrázolja, hasonlóan az elpusztult mennyezeti képhez. Az oltárt díszítő ölfeszület Georg Leitner bécsi szobrász munkája, az oltársztal szürke márványból készült koporsó alakú építmény. A tabernákulum Schajrer József egri ötvös munkája 1765-ből. Az építkezés során keletkezett iratok tanúsítják, hogy valahol itt lehetett az üvegház, az Orangeria, amit a kápolna építése miatt kellett elbontani. Az épület északi végében egy reprezentatív belső lépcsőházat alakított ki, amely a kápolnán kívül az épület legimpozánsabb része és melynek földszintjén egy kocsi áthajtó kapott helyet, melyet keleti oldalán egy díszes, nyugati oldalán pedig egy szerényebb kapuval láttak el. Ezáltal a keleti, díszudvar felőli kapu vált a palota főbejáratává. Híntóval be lehetett állni az előcsarnokba és miután az utasok kiszálltak anélkül, hogy kitették volna magukat az időjárás esetleges viszontagságainak, a hintó továbbhajtott, ki a hátsó kapun, majd egy éles kanyarral közelítette meg az istállóudvart, illetve a kocsiszíneket. Az épületegyüttes északi végében ugyanis gazdasági udvar kapott helyet, ahol elsősorban az istállók és a kocsik, hintók számára kialakított színek voltak.

A főépület, amely közben még egy emelettel is bővült, most már teljesen összeépült az északi szárnyal, amelyben immáron a személyzet került elhelyezésre, a mostani egyházművészeti kiállítás legnagyobb terme volt a személyzeti ebédlő, a sarokban lévő helyiségekben pedig a konyha működött.³ Ez utóbbi maradványai 2009-ben feltárára is kerültek.

Legutoljára a palota déli szárnya nyerte el jelenlegi formáját. 1827-ben lett Eger érseke Pyrker János László, aki korábban velencei pátriárka volt, és Itáliából mintegy 200 darabból álló festménygyűjteményt hozott magával. XVI–XVIII. századi, főként itáliai, kisebb részt németalföldi művészek munkái. Az érsek ezt a képtárat kívánta a klasszicista stílusban újonnan átépített déli szárnyban elhelyezni. Ezzel egyidejűleg az épületrész földszintjén alakították ki a konyhát és a hozzá kapcsolódó raktárhelyiségeket. A keleti – utcai – front földszintjén irodahelyiségeket létesítettek. Ez az épülettömb egy szabályos négyszögű udvart zár körül, ami kívülről egyáltalán nem látszik. A Liceum és a Székesegyház közötti térre vezető díszes kapuját mára befalzták. Az emeleti termekben kívánta a püspök berendezni a képtárat, a helyiségeket ennek megfelelően alakította ki. Am az 1832–36-os reformországgyűlésen, amikor a rendek 500 ezer forintot ajánlottak fel a létesítendő Nemzeti Múzeum számára, a lelkesült hangulatban az érsek felajánlotta képtárat a leendő múzeumnak. Így a festmények csak a Nemzeti Múzeum megépüléséig, 1847-ig voltak Egerben kiállítva. A gyűjtemény ma a Szépművészeti Múzeum tulajdonában van.⁴

A II. világháború elejére az érseki palota középső szárnya, különösen annak tetőszerkezete súlyosan megrongálódott, felújításra szorult volna, azonban a háborús körülmények miatt nem volt erre lehetőség, ezért az akkori főpásztor, dr. Szmrécányi Lajos úgy döntött, hogy az érsekség átköltözik a déli szárnyba addig, amíg nem nyílik lehetőség az épület tatarozására. A kommunista diktatúra idején azonban az állam arra kényszerítette az egyházmegyét, hogy az épületrészt adja át más célra, és jelképes összegért hosszú távú bérleti szerződést kötött az egyházzal. A főépület így került az akkori borforgalmi vállalat birtokába, amely felújította az épület erősen megrongálódott tetőszerkezetét és használható állapotba hozta a házat, de ez a felújítás sok kárt is okozott. A víz, a villany és a központi fűtés csövei megkárosították a freskókat, az egykori díszes termeket leválasztották és kis munkaszobákat hoztak létre a helyükön, álmennyezeteiket helyezték el, lebontották a régi cserépkályhákat, befalzták a kápolna kórusát, és egyéb, felsorolhatatlan mennyiségű kárt okoztak. Ez az épületrész mára hihetetlenül rossz állapotba került, felújításra vár. Előreláthatólag 2014-re befejeződhet a rekonstrukciója és a turisztikai látogatóközpont kialakítása.

³ Dercsényi Dezső – Voit Pál: Heves megye műemlékei II. Bp., 1972. 492–500.

⁴ Dercsényi – Voit i. m. 500.

Az érseki palota archív fényképfelvételen

Az U alakú épületegyüttes által körülölelt díszkert egykori reprezentatív voltáról már csak néhány archív felvétel árulkodik. Az ötvenes évek elejére gondozás híján sajnos, teljes egészében elpusztult. Mintegy harminc éve azonban a Városszépítő Egyesület felújította, a kert gazdag és értékes növényzete ékessége a városnak. A többi között egy védett szomorú akác, egy császárfű és három óriási kocsányos tölgy érdemel külön említést. Az időközben hatalmasra nőtt gömbjuharok kétoldalt úgy borulnak az udvar fölé, mint egy hatalmas zöld sátor. A díszudvar közepén egy rózsauitványtól körülveve áll Árpád-házi Szent Erzsébet életnagyságú bronz szobra, Kovács Jenő szobrászművész alkotása, amely 2004-ben készült a szent születésének 800. évfordulójára és amely dísz nemcsak a palotának, hanem az egész belvárosnak is. Körülötte bukszusokkal körülvett ágyásokban levendulaültvény illatozik. Igazi zöld sziget ez a belváros körengetéjében. A díszudvar kovácsoltvas kerítés és impozáns díszkapu választja el a Széchenyi utcától. Eger belvárosának egyik legértékesebb épületegyüttese a Liceum és a Bazilika szomszédságában egyedülálló műemléki környezetet jelent nemcsak az ide érkező turisták,

Az érseki palota jelenlegi arculata

hanem az egniek számára is, akik türelmetlenül várják, hogy a Liceum után az Érseki Palota is régi fényében tündököljön Eger város szívében.

Bél Mátyás említett leírásából tudomást szerzünk azokról a pincékről is, melyek újabban érseki pincerendszer néven kerültek be a köztudatba: „A püspöki rezidencia alatt kőbevágtott borospincék húzódnak a püspöki udvartartás borszükegletének tárolására. Különben az egész város alja csupa kő, s a városbeli házak alatt is gyakori a borok őrzésére kiválóan alkalmas borpince...”⁵ Egerben a pincéknek csak egy része van a városon kívül, a város területén, több helyen óriási pincehálózat van. Közülük több középületek és lakóházak udvarától nyílik, behatolva az Eger-patakot szegélyező teraszok alá. Ezek közé tartozik az érseki pincerendszer is. Hazánkban a borok készítésénél és tárolásánál igen lényeges a külső éghajlat ingadozásait kiegyenlítő pince.⁶ A magyar bor európai hírnevét a középkorban az észak-magyarországi boroknak köszönhette, melyek jó minősége kapcsolatba hozható a felszín alatti tárolással.⁷

Eger város legrégebbi pincéit darázkőbe vágják. Ez a pincetípus úgy készült, hogy a darázkő alatt, mely néhány méteres felszíni réteget képez, kivágták a homokos, kavicsos, puhább réteget, így formátlan üreget nyertek. Ezeknek a pincéknek a mennyezete a darázkő alja, ami nagyon nehezen formálható. Ez magyarázza az ilyen típusú pincék alaktalanságát. A darázkőbe vágott pincék természetes üreg benyomását keltik, ezekkel a Tetemvár nevű területen találkozhatunk.⁸ Az újabb pincék túlnyomó részét riolittuffba vágják. A gazdagabb egyházi és polgári személyek pincéi több hosszanti és keresztágból álltak, sokszor két-háromszintesek voltak.⁹

Az elmúlt évszázadokban a pince nemcsak a bortárolás színhelye volt, hanem sokszor védelmi célokat is szolgált, ilyenek voltak az Almagyar utcai pincék, melyek a XVI. században keletkeztek, valószínűleg 1552 és 1596 között.¹⁰ A bortárolási és védelmi célokon kívül meg kell emlékezni egy további funkcióról is: a pincék egy része lakás céljait szolgálta. Az üregek mérete, bonyolult alaprajza és több oldalról való megközelíthetősége ezt látszanak bizonyítani.¹¹ A XVIII. század elején készült az az összeírás, amely több esetben utalt arra, hogy a pincékben emberek laktak. A város három negyedében 29 pincét írtak össze, melyek közül 14-et lakottnak tüntettek fel. Egy-egy pincében több család is lakott.¹²

A belváros alatt húzódó többszintes pincerendszer kialakulására tehát többféle magyarázat is van. Ezek között elsőként említendő a bortárolás, de nem elhanyagolhatóak a védelmi célok sem, valamint a barlanglakások viszonylag nagy száma. Okkal feltételezhető az is, hogy a pincék egy része építőanyag nyerés céljából jött létre, vagyis a belváros barokk épületei részben a föld alól kitermelt tufaköből épültek.

Bél Mátyás írásából tudjuk azt is, hogy ezekbe a pincékbe gyakran betört a víz, ami azzal magyarázható, hogy a patak vize nedvessé teszi a környező talajt.¹³ Ez a jelenség ma is megfigyelhető. Ami azonban ennél is érdekesebb, hogy a járatokban egy kis patakocska is csörgedezik, melynek vizéből táplálkoznak a felettük lévő fák gyökerei. „A város a város alatt” egyedülálló élményt nyújt a látogatóknak.

Löffler Erzsébet

Az érseki pincerendszer részlete
(Balogh Ferenc felvétele)

⁵ Bél i. m. 63–64.

⁶ Vincze István: Magyar borpincék. Néprajzi Értesítő 1958. 94.

⁷ Bakó Ferenc: Egri borospincék. Eger, 1961. 20–21.

⁸ Kleb Béla: Eger múltja a jelenben. Bp., 1978. 181.

⁹ Bakó i. m. 38–39.

¹⁰ Bakó i. m. 31.

¹¹ Bakó i. m. 31.

¹² Bakó Ferenc: Kőházak és barlanglakások Észak-Hevesben. Egri Múzeum Évkönyve, 1970–71. 356.

¹³ Bél i. m. 327.